

ההדדיות כמרכז מחויבות המתגייר

לזכר הורי, צבי בן שמואל ומרים בת אהרן ז"ל

הגמרא במסכת יבמות (מז, א) מביאה ברייתא המתארת אלו דברים אומרים לגר שבא להתגייר. בין השאר "מודיעין לו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות קשות, ומודיעין אותו עוון לקט שכחה ופאה ומעשר עני...". הגמרא בהמשך שואלת¹ במה התייחדו מצוות אלה? ועונה תשובה מעט סתומה: "אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, בן נח נהרג על פחות משהו פרוטה ולא ניתן להישבון" (מז, ב).

רש"י מציע שני פירושים לדברי הגמרא, הנוגעים לגר העתידי כבעל שדה?² א. שלא יאמרו עניים הללו הלוקטין פאת שדה גזלנים הם, ועומד עליהם והורגם בדיניהם, שבני נח הוזהרו על הגזל בסנהדרין (נו,א) ואזהרתן זו היא מיתתן, דלא בעו התראה, לפיכך בן נח נהרג על פחות משהו פרוטה, דגוי קפיד על דבר מועט, ולגבי ישראל היא מחילה. ב. מודיעים אותו עוון לקט שכחה ופאה הואיל והן מקפידים על הממון כל כך, כדאמר נהרג על פחות משהו פרוטה, מודיעין אותו עוון לקט וכו' שמא יחזור בו מלהתגייר³. ולשון זה עיקר, דאי משום טעמא קמא - מאי לשון 'עוון לקט שכחה ופאה'? יודיעוהו שילקטו עניים בשדהו!⁴

אולם עדיין תמוה שהגמרא לא מסבירה מדוע מודיעים לו **דווקא** מצוות לקט שכחה

- 1 ככתב יד מינכן דברי ר' יוחנן נאמרים בגמרא כסתמא, ולא כתשובה לשאלת הגמרא.
- 2 הרב יעקב מדין שליט"א, ראש ישיבת הר עציון, קושר מצוות אילו למעשה רות המואביה שלקטה בעומרים. הוא מציע שהפסוק מכוון לגר עני (ולא גר בעל שדה) שלוקט בשדות ישראל, והוא מוזהר שלא ללקוט מעבר למה שמותר לו גם כאשר יהיה יהודי: "בלקטו משדות זרים, אם ייטול יותר מן המגיע לו, כגון שילקטו בעומרים במקום שני שיבולים ולא יותר, יחטא בגזל. עתה הוא עדיין גוי, והוא יכול להבין זאת, שהרי בשבע מצוות בני נח כל זלזול ממונות דינו במיתה" (תקוה ממעמקים - עיון במגילת רות, הוצאת תבונות, תשס"ז, פרק שלישי הערה 6). אמנם הדברים קשים, שכן הברייתא מדברת גם על מעשר עני, ושם הדברים מכוונים ללא ספק לגר בעל ממון ולא לגר עני. ועיין עוד בציטוט ממסכת גרים בהערה 4, בו נאמר מפורש שמדובר בנותן מתנות עניים.
- 3 ההבדל בין הפירושים נוגע במשמעות ה"עוון". לפי הפרוש הראשון העוון הוא עקיף, ונובע מהחשש שהגר, שמקפיד כבן נח על ממונו אפילו בפחות משהו פרוטה, עלול להרוג עניים שבאים ללקוט בשדותיו. לעומת זאת בפירוש השני העוון מצביע על החומרה שיש במתנות עניים, והחשש מאי קיום מצוות אלו ע"י הגר.
- 4 יש לציין שעל פי הנוסח של הברייתא במסכת גרים ההסבר הראשון של רש"י מיושב, לא מצוין "עוון" אלא "ואומרים לו מקצת דקדוקי מצוות על מנת שהוא **נותן** בשכחה ובלקט ובפאה ובמעשר" (א, ג).

ופאה ומעשר עני, ולא מודיעים לו מצוות נתינה נוספות, כדוגמת תרומה ומעשרות⁵. ברצוני להציע תשובה נוספת לשאלת הגמרא⁶, שיתכן שהיא עומדת במידה מסוימת כרקע לתשובת הגמרא התמוהה. מצוות אלו, לקט שכחה ופאה ומעשר עני, מאופיינות בכך שהן מצוות שהתורה מצווה בפירוש לשמור אותן **כלפי הגר**⁷: "ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקצרך ולקט קצירך לא תלקט, לעני ולגר תעזב אתם אני ה' אלוקיכם" (ויקרא כג, כב)⁸; "כי תקצר קצירך בשדה ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולא למנה יהיה..." (דברים כד, יט); "כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר, ונתת ללוי לגר ליתום ולא למנה ואכלו בשעריך ושבעו" (שם כו, יב). לכן מודיעים ומדגישים לגר שבהגתיירו יתחייב גם הוא לקיים את המצוות האלו. במצוות אלו קיימת ה**דדיות** - הישראל מצווה לתת מתנות אלו לגר, ולכן מודיעים לגר שגם הוא כשיתגייר יהיה חייב לתת מיבולו לאחרים⁹.

על פי תפיסה זו ניתן גם להסביר את תשובת הלל לגר שבקש להתגייר בעודו עומד על רגל אחת: "שוב מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבניין שבידו. בא

5 המהרש"א שואל שאלה זו בהתייחסו להסברו השני של רש"י. הוא מנסה לתרץ כך: "לפי שעיקר מצות מתנות עניים בזמן שישראל על אדמתן היא מצוה ליתן לגר שאין לו חלק בארץ, כמפורש בפרשת קדושים (ויקרא יט, י) ובפרשת ראה (דברים יד, ט), אמר בזמן הזה אל יחשוב הגר המקפיד בממון עד היום הזה דבן נח כו' כיון שאין ישראל על אדמתן בטלה מצוה זו, על כן זיהירו לו, שלא יקפיד הוא על ממונו, כי יהיה לו עוון בדבר הזה אם לא יתן הוא לשאר העניים".

6 ידועים דברי התויו"ט בביאורו למשנה בניזיר (ה, ה): "...אע"פ שבגמרא לא פירשו כן. הואיל ולעניין דינא לא נפקא מינה מידי הורשות נתונה לפרש, שאין אני רואה בין פירוש המשנה לפירוש המקרא שהרשות נתונה לפרש במקראות כאשר עינינו הרואות חיבורי הפירושים שמילות הגמרא, אלא צריך שלא יכריע ויפרש שום דין שיהא סותר דעת בעלי הגמרא". וכבר דנו רבים בעניין זה, עיי' מ"ש במאמרי "זוג או פרד", נטועים ז.

7 "כל גר האמור במתנות עניים אינו אלא גרי צדק, שהרי הוא אומר במעשר שני ובא הלוי והגר... מה הלוי בן ברית אף הגר בן ברית (רמב"ם הלכות מתנות עניים א, י). ועיי' ספרא פרשת קדושים פ"א פ"ג ד.

8 צוויים דומים נאמרו גם במקומות אחרים בתורה, וכוללים גם את הכרם ועצי הזית (ויקרא יט, ט-י, דברים כד, יט-כא).

9 אמנם ישנן מצוות נוספות שישראל מצווים כלפי הגר, אך נראה כי הברייתא ציינה רק מצוות **מעשיות** של בין אדם לחברו ולא הזכירה מצוות לא תעשה כמו "וגר לא תונה" (שמות כב, כ), "וגר לא תלחץ" (שם כג, ט), "לא תטה משפט גר..." (דברים כד, יז), וכן את מצות "ואהבת..." (ויקרא יט, לד). היא גם לא הזכירה מצוות כשבייתת הגר בשמיטה (שמות כג, יב), שמחתו בחג השבועות (דברים טז, יא) ובחג הסוכות (שם יד), כי הן מצוות בין אדם למקום.

לפני הלל, גייריה, אמר לו: דעלך סני לחברך - לא תעביד, זו היא כל התורה כולה, ואיך פירושה הוא, זיל גמור" (שבת לא, א). דברי הלל לגר: "מה ששנוי עליך אל תעשה לחברך" הם היישום המעשי של הציווי "ואהבת לרעך כמוך"¹⁰. הסיבה שהלל בחר במצוה זו היא שגם כאן קיים **אותו** ציווי לישראל כלפי הגר: "כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם, **ואהבת לו כמוך** כי גרים הייתם בארץ מצרים, אני ה' אלקיכם" (ויקרא יט, לד)¹¹.

נמצאנו למדים שיש משותף בין המצוות שמודיעים לגר (לקט שכחה, פאה ומעשר עני) לבין מצות "אהבת הרע" שהלל שם אותה במרכז גיורו של הנכרי. במצוות אלה מודגשת ההדדיות. **חיובו של הגר** בקיום מצוות אלו תואם לכך שאף ישראל מחויב בשמירתן כלפי הגר.

יותר מזה, גם **החיוב של ישראל** במצוות אלו, אהבת הגר ומתנות עניים, נובע מהמימד ההדדי. במצוות אהבת הגר נאמר: "ואהבת לו כמוך כי גרים הייתם בארץ מצרים" (שם)¹², ובאופן דומה במתנות העניים "כי תקצר קצירך בשדה ושכחת עמר בשדה לא תשוב לקחתו... כי תחבט זיתך לא תפאר אחריו, לגר ליתום ולא למנה יהיה. וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים על כן אנכי מצוך לעשות את הדבר הזה" (שם כד, כא-כב). גם כאן ההדדיות נותנת מימד מיוחד לחיוב.

10 מדוע מבאר הלל את משמעות הציווי "ואהבת לרעך כמוך" באופן של "מה ששנוי עליך על תעשה לחברך"? מסביר אליהו רוזנהיים בספרו 'פסיכולוגיה בהוויית היהדות' עמ' 35-36: "רצוי ככל שהדבר יהיה, אין כמעט אפשרות מציאותית שהאדם-המצוי באמת יאהב את רעהו, רגשית ומעשית, באותה מידה שהוא אוהב את עצמו. האנוכיות הבסיסית שלו אינה מאפשרת זאת, אלא לכל היותר ביחס למתי מעט של אנשים קרובים. אולם גישתו הפרגמטית של הלל מאפשרת בהחלט ליישם את הצו המקראי ביחס לכלל הבריות. הלל מתרגם את 'ואהבת' לכלל התנהגותי (ולא רגשי) ועל דרך השלילה (הימנעות ולא דווקא עשייה חיובית). אפשר לצפות מכל אדם שלא יפגע בכל אדם אחר בהתנהגותו, כשם שהיה רוצה שיימנעו מלפגוע בו ולהכאיב לו".

11 מצינו גם ציווי לאהבת הגר בספר דברים: "ואהבתם את הגר, כי גרים הייתם בארץ מצרים" (י, יט).

12 במצוות אהבת הרע המימד ההדדי גם **מגדיר** את המצוה. הרמב"ם כותב: "מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס הכלה וללוות האורחים, ולהתעסק בכל צרכי הקבורה - לשאת על הכתף ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור, וכן לשמח הכלה והחתן ולסעודם בכל צרכיהם, ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור. אף על פי שכל מצוות אלו מדבריהם, הרי הן בכלל **ואהבת לרעך כמוך, כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים - עשה אתה אותן לאחריך בתורה ובמצוות**" (הלכות אבל יד, א).